

Mijn leven als mens

Ander werk van Joke van Leeuwen

Theo Thijssen-prijs 2000

Gouden Ganzenveer 2010

Constantijn Huygens-prijs 2012

POËZIE

Laatste lezers (1994) C. Buddingh'-prijs

Vier manieren om op iemand te wachten (2001)

Wuif de mussen uit (2006) Nominatie vsB Poëzieprijs

Hoe is 't. Gedichten in 't Stad (2010) Nominatie

Herman de Coninckprijs

Grijp de dag aan (2010)

Half in de zee (Gedichtendagbundel, 2012)

Het moet nog ergens liggen (2016)

Levenslust (2019)

PROZA

Vrije vormen (roman, 2002)

Alles nieuw (roman, 2008) Shortlist AKO Literatuurprijs

Feest van het begin (roman, 2012) Bekroond met

de AKO Literatuurprijs

De onervarenen (roman, 2015) Shortlist Libris Literatuur Prijs

Hier (roman, 2018) Longlist Libris Literatuur Prijs en

BookSpot Literatuurprijs

KINDERBOEK (EEN KEUZE)

Iep! (1996) Woutertje Pieterse Prijs, De Gouden Uil,

Zilveren Griffel

Toen mijn vader een struik werd (2010) Vlag en Wimpel

Mooi boek (2015) Zilveren Griffel

Toen ik (2017) Zilveren Griffel

Hee daar mijn twee voeten (2019) Vlag en Wimpel

Ik heet Reinier en ons huis is afgebrand (2020)

Joke van Leeuwen

Mijn leven als mens

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2021

Copyright © 2021 Joke van Leeuwen
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259,
1017 XJ Amsterdam.

Omslag Anneke Germers
Foto auteur Koos Breukel

ISBN 978 90 214 2643 3 / NUR 301
www.querido.nl
www.jokevanleeuwen.com

Life, oh life, oh life, oh life
doo doot doot dooo

– Des'ree (1998)

Gisteren ben ik doodgegaan, onverwacht en banaal, met mijn hoofd op een harde tegelvloer die een optische illusie vormt van kubussen.

Ik lig daar boven op dat gezichtsbedrog en razendsnel dringen zich beelden aan me op: de katoenen bloem op een gebreid truitje om de letter s te camoufleren, mijn vriendin Mier met geblondeerde haren, de uitvinder van het haringkaken. Ergens hoor ik: 'Kómt u maar!' en dan merk ik dat het klopt wat al eeuwen geleden in onbekommerde geschriften is geschreven: dat de ziel door het aarsgat naar buiten treedt. Dat is wat er bij mij gebeurt, ik weet me als ziel moeizaam mijn lichaam uit te wurmen, daarbij nog één keer de vleugjes lust voelend die ik bij leven van volle drollen kende. Ik kijk niet om naar mijn huid en mijn kleren, want voor me zie ik een wenteltrap als een DNA-structuur uit de natuurkundeles en ik werk me met het grootste gemak omhoog, er is geen zwaartekracht meer, geen vermoeidheid of geniepig zeurend lit-

teken – maar, zing ik voor me uit, ik heb geen neus, ik heb geen mond, ik heb geen glimlach, ik heb geen tong, ik heb geen kin, ik heb geen nek, ik heb geen tietten.

Bovenaan de wenteltrap staat een lichte wolkenwagen op me te wachten, zoals ik me die voorstelde toen mijn grootmoeder daarover een gezang zong met het accent van haar geboorteland. De wagen verandert van vorm terwijl ik naar het hiernamaals word gebracht, en daar zie ik dat alles ook telkens een andere vorm aanneemt, zoals een levend mens eindeloos naar de veranderende wolken kan kijken zonder daardoor een identiteitscrisis op te lopen. Als in een lichtvoetig spel wordt een tuin met stromend water een paleis vol juwelen en dat weer een eiland met een boom en een fontein en een poort van smaragd en een stad met gouden straten. Het is er, want het is geen plaats maar een toestand.

Ik betreed een enorme wachtzaal vol ronddolende zielen, maar niemand kan meer voordringen, en als een verse ziel, nog niet helemaal gewend, uitroept: 'Weet u wel wie ik was?!', wordt daar vrolijk om gelachen. Ik moet een volgnummer trekken, maar ik zie geen nummer, wat me meteen wordt uitgelegd door een ziel die daar al langer rondwaart, al hebben we hier geen idee van de tijd, in elk geval begrijp ik dat het iets te maken heeft met laatsten die de eersten zullen zijn en andersom, maar dat zelfs dat niet meer uitmaakt, want duizend jaar is als één dag.

'O, zit dat zo,' zeg ik, 'dus het is hier altijd alleen maar nu.'

'Dat was het op aarde.'

Ik moet doorschuiven over het zachte grasachtige ta-

pijt, want er komen veel nieuwe zielen aan. Er wordt gefluisterd over een scheet uit het aardse binnenste met alle gevolgen voor wat er op zijn korst ronddoolt, maar het kan ook toeval zijn, dat ze van overal op de bol vol sterfelijk leven tegelijkertijd zijn opgeklimmen, uit het gekrioel van miljoenensteden en uit vergeten dorpjes aan bruine rivieren, want je ziet nu eenmaal niet aan al die zielen waar ze vandaan komen. En je kunt je geliefden wel gaan zoeken – dat wil ik ook, ik wil mijn dode zusje vinden – maar net als door xtc kun je hier van iedereen tegelijk houden, van je hele kluwen seriële beminden, er is een overdaad aan liefde, zeker vergeleken bij de ervaringen daar beneden, al hebben we onze seksuele organen moeten achterlaten, sterker nog, of je man was of vrouw of iets ertussenin doet er hier niet meer toe, we zijn allemaal reizigers die op onze bestemming zijn aangekomen, wat overigens voor veel net gearriveerde zielen een diepe teleurstelling inhoudt, want hun werd een heel contingent maagden beloofd en een mannenlijf met evenveel libido als van honderd andere mannen bij elkaar. Wat ik vooral opmerk is dat we wachten op een onbewolkt opperst geluk dat ons zal overkoepelen. Ik hoor een ziel zeggen dat er de lieve lange dag mooi viool zal worden gespeeld.

‘Viool?’ zegt een ander. ‘De hele dag? Viool?’

‘Ja. Mooi toch?’

‘Ik moet er niet aan denken.’

‘Dat kan dan ook niet meer.’

‘En krijgen we vleugels?’

‘Dat weten we nog niet. We zullen zien wat nu nog in raadselen gehuld is.’

‘Hebben we eerst een intakegesprek? Toch geen formulieren mag ik hopen?’

Tot onze verrassing fladdert er een engel langs, een lichtend voorbeeld met vier vleugels.

‘Alles naar wens!’ horen we tussen het stralen door.

Terwijl ik me naar een eindeloos lang balkon begeef, denk ik aan mijn jonge lichaam dat ik onopgemaakt heb moeten achterlaten. Ik passeer iets wat op een balie lijkt, je kunt er de laatste vragen die je hebt alsnog inleveren, maar er is geen ziel te bekennen, het lijkt of het niet meer hoeft, alsof moeilijke vragen stellen iets is uit de tijd dat er nog tijd was en jeuk en slapeloze nachten. Op het balkon laat ik een stoet zielen van dieren voorbijgaan, hier en daar is in de haast een aards veertje of wat van de uitwerpselen blijven plakken. Hun kadavers zijn achtergebleven in de savanne of de jungle, op een asfaltweg of in een slachthuis, en een enkele dode zal op een dierenkerkhof liggen, de foto van hoe de vlekjes bij leven over de kop verspreid zaten op een prikbord om toegesproken te worden.

Ik glip achter een paar nog altijd trage voormalige schildpadden langs naar de balkonleuning met de glimmende bogen. Dit is een prachtige plek om het gewoel beneden te kunnen volgen.

Als vanzelf is mijn zusje naar me toe gekomen, ze lijkt mijn spiegelbeeld en heeft de verstaanbaarheid van allen om me heen, al was ze een doodgeboren kindje. We herkennen elkaar meteen als verwante zielen, maar jammer genoeg zijn we niet meer tot lijfelijk omhelzen in staat,

daar hebben we huid en botten en zenuwen en spieren voor nodig, heel dat samenspel om uit te drukken wat even immaterieel is als onze huidige toestand. Heb ik haar ooit omhelsd? Ja, in de baarmoeder, toen we nog levend in dezelfde vruchtzak dobberden en allebei net nieuwe armpjes en handjes hadden gekregen die naar elkaar toe bewogen en voor het eerst konden aanraken.

Ze heeft op me gewacht, zegt ze, ze wil weten wat ik er beneden van heb gemaakt.

‘Lette je niet op me dan? Je kon me toch volgen?’

Nee, ze had me niet kunnen vinden. Ze was te snel dood om te weten waar ze me moest zoeken.

‘Het was mijn leven,’ zeg ik, ‘niet het jouwe. En als jij levend was gebleven, was mijn leven anders geweest. Nu was je er door er niet te zijn.’

Vooroverleunend speur ik naar de tijd en plaats van mijn geboorte. Daar: een plat uitgevallen, zompig land met grenzen die na eeuwen van verschuivingen zijn vastgelegd, zij het ergens in het zuiden wat brokkelig en slordig, een land dat zich sindsdien anders acht dan wat elders tussen grenzen ligt, met bewoners die dat eigene weten te uiten, bijvoorbeeld door op de laatste dag van het jaar een dampende gebakkraam te bezoeken of zelf bollen deeg in een pan met olie te laten glijden en daarbij een doek om het hoofd te dragen omdat de geur overal in trekt en blijft hangen, en die bollen 's avonds op te eten, waarbij de maag lang voor middernacht al op knappen staat. In dat land, in onze geboortestad, zien we in een rustige straat met twee-onder-een-kapwoningen die een halve eeuw eerder zijn neergezet dat ene huis op de hoek dat ik zo goed ken, met de tuin waar een snoer pinda's

onder het balkon hangt en een droogrekje op schone was staat te wachten. Het is de eerste helft van de jaren tachtig in de twintigste eeuw volgens de christelijke jaartelling, die overigens op een misverstand is gebaseerd, zoals zoveel dat desondanks mag blijven.

Daar in die stad ben ik aan het worden. Eerst lijk ik op een komma, zoals ook konijnen en kippen beginnen, maar ik zit in het vrouwmens dat mijn moeder is, en als mijn twee oren zich uitvouwen, hoor ik door de nieuwe gangen en verbindingen in mijn binnenste zonder iets te kunnen benoemen haar hartslag, het broebelen van haar darmen, de bassen onder een popnummer die het vruchtwater doen rimpelen, het openschuiven van de tuindeur, het tinkelen van een theelepeltje op een schotel en de donkere stem van mijn vader die aan haar vraagt of ze zijn sleutels heeft zien liggen. Als mijn hoofdje geheel uit verhouding aan mijn uitbottende lijfje hangt, dringt het tot me door dat jij er ook bent, dat je hartslag harder klinkt dan die van onze moeder, dat ik hier samen met een woordeloos watertrappelend evenbeeld ben, en we reiken met onze korte armpjes en vingers naar elkaar en betasten elkaars huid, maar ik merk ook dat ik geen afstand kan nemen als ik eens ongestoord op mijn

duim wil zuigen omdat een lichaamsdeel in een ander lichaamsdeel steken plezier geeft. Het wordt steeds krapper in onze natte grot en jij wordt almaar slomer, ik wil schoppen om meer ruimte te hebben, maar met elke beweging die ik maak volg je me, je moet wel de zwakste van ons tweeën zijn, je bent zo zwak dat je als we bijna volgroeid zijn stilvalt.

Terwijl aan de andere kant van de oceaan het experiment van de vrije markt, door een beroemd econoom in een dictatuur uitgeprobeerd, zijn eerste crisis baart, wordt de natte zak waarin we inmiddels klem liggen zonder enige waarschuwing opengeknipt. We mogen niet door het geboortekanaal, waar we even de tijd zouden krijgen om te wennen aan het onvermijdelijke, want de kans is te groot dat mijn hoofd achter het jouwe blijft steken. Hard lamplicht breekt door het rode waas van mijn oogleden heen en in steriele blauwe handschoenen verstopte handen pakken mijn met bloed en wittig vet besmeurde lijfje vast.

Ze weten daarbuiten al wat er met ons is, ze hebben het gezien toen ze ons met een apparaat bespieden: we zitten tussen navelstreng en tepeltjes aan elkaar vastgegroeid en jij bent dood en ligt als een bovenmatig abces tegen mij aan. Ik krijg nauwelijks de tijd om mijn moeder te ruiken en al helemaal niet om op zoek te gaan naar haar heuvels vol melk, we worden weggebracht en ik zie haar pas weer als ze je van me afgesneden hebben, wat niet al te ingewikkeld blijkt, want we delen geen organen, alleen een stukje vel. Eerlijk gezegd denk ik dat je

me al in de baarmoeder hebt willen meetrekken naar het hiernamaals, maar het is je niet gelukt. Alleen jij zult de gene blijven die nooit iets verkeerd doet, maar ik heb een levend lijf en wat dat betreft heb je veel gemist, al is dat lijf van mij voorgoed getekend door een vakkundig dichtgenaaide wond, een uitroepteken waarvan mijn navel de punt vormt.

Jij wordt Dinska genoemd en ik Dinka, namen uit het land dat mijn moeder als peutertje met haar ouders ontvluchtte en waar ze niet meer naar is teruggekeerd. Officieel besta je niet, want je kunt niet worden geregistreerd, dus wat heb je aan die overdreven letter s, je hebt niet eens een graf, we weten niet waar je gebleven bent. Boven de buffetkast hangt een gipsen afgietsel van je hoofdje stof te verzamelen: doorsnee-babygezicht, mondhoekjes naar beneden, alsof je het er niet mee eens bent dat ik op aarde mag blijven en jij niet. Gelukkig zijn je ogen gesloten.

Ik herken mijn moeders huidgeur op een dierlijke manier. Het is dat ik inmiddels als ziel niets en niemand meer mag missen, maar ik zou haar zoete zweet nog wel eens willen opsnuiven. Terwijl haar in de hoek geduwde darmen en nieren hun plek terugvinden, geeft ze mij haar melk en geniet ik van het zuigen dat ik al op mijn duim heb geoefend. Mijn ogen beginnen langzaam maar zeker meer te zien dan alleen het verschil tussen licht en donker, daardoor merk ik dat ze met twee vingers een gootje in haar vel duwt om mijn neus onder het drinken vrij te houden en het levenslang noodzakelijke in- en uit-

ademen niet te belemmeren. Ik spuug kwakjes melk uit, die ze in een doekje opvangt, al mik ik soms over dat doekje heen op haar bloes en dringt alleen de toon door van wat zij op haar beurt uit haar mond laat ontsnappen: 'Verdulleme.'

Als ik in het op mijn maat in een fabriek gemaakte badje lig, mijn hoofdje in de kom van haar linkerhand, volgt haar rechterwijsvinger de streep van mijn litteken. Misschien vindt ze het jammer dat ik geschonden ben nog voor ik op mijn benen kan staan, of denkt ze aan jou, dat ze je niet in levenden lijve op de wereld heeft kunnen zetten.

Die eerste tijd voel ik me schandalig hulpeloos, want zo snel als een pasgeboren dier op zijn vier pootjes overeind wankelt, zo lang duurt het voor ik me op mijn voeten kan hijsen zonder meteen weer om te vallen. Eerst lig ik grote delen van de dag in mijn wieg met mijn handen naar een slinger wanstaltige harde vormen te grijpen die boven me zijn opgehangen, omdat die moet bijdragen aan mijn ontwikkeling. De geur van mijn vader is scherper dan die van mijn moeder. Als hij later dan haar lief is thuiskomt van zijn werk, tilt hij me met zijn grote handen uit mijn wieg, sjort me op zijn schoot, steekt zijn pink in mijn mond en laat me erop sabbelen terwijl mijn vingers naar zijn stropdas grijpen, zoals ze ook graag mijn moeders lange haren pakken en de bril van mijn grootmoeder, die soms op me komt passen en die al voor we geboren waren op de groei twee truitjes heeft gebreid, een waar Dinka op staat en een met Dinska, wat ze inmiddels heeft aangepast door op de s van Dinska

een katoenen bloem te naaien, zodat ik als ik wat groter ben beide truitjes zal kunnen dragen. Ik heb wel meer kleren dubbel, want de bedoeling was dat jij en ik nauwelijks uit elkaar te houden zouden zijn.

Mijn vader heeft meteen dat gipsen afgietsel van je gezichtje laten maken. Hij heeft er ook een met een goudlaagje laten bekleden, maar dat vond mijn moeder net zo vreselijk als gouden tanden, dus dat hoofdje is in een la blijven liggen en de wit weggetrokken versie hangt boven de buffetkast.

Heel lang heb ik door mijn moeders glimlach en haar vertrouwde geur heen haar rouw geroken. Ze heeft je niet goed genoeg gezien, zegt ze, voordat je van mij werd losgehaald en weggebracht, je oogde ongeschonden toen je nog aan mij vastgeklonken zat alsof we een H nadden. Even heeft ze je linkervoet kunnen vasthouden en het diep ingekerfde lijnenspel op je zool gelezen, maar ze raakte er niet wijs uit.